

Minoritads linguisticas en l'Europa

Questa giada guardain nus sur ils cunfins da noss pajais or e s'occupain in pau cun autras minoritads linguisticas dal continent europeic. A medem temp emprendain nus d'enconuscher ils nums rumantschs dals differents pajais, da las regiuns e da lur linguas. La glista sin questa pagina sa restrenscha sin ils pajais ch'eran commembers da l'Uniun Euro-peica (UE) avant l'emprim da matg 2004.

An dieser Stelle werfen wir für einmal einen Blick über die Landesgrenzen hinaus und beschäftigen uns ein wenig mit anderen Sprachminderheiten auf dem europäischen Kontinent. Gleichzeitig begegnen wir so den romanischen Bezeichnungen für die verschiedenen Länder, Regionen und Sprachen. Die Liste auf dieser Seite beschränkt sich auf die Staaten, die vor dem 1. Mai 2004 der Europäischen Union (EU) angehörten.

En l'UE datti passa 40 linguas indigenas che vegnan effectivamain duvradas en la vita da mintgadi. Mo indesch da quellas vegnan dentant reconuschidas sco linguas da lavur uffizialas da l'UE: danais, englais, finlandais, franzos, grec, ollandais, portugais, spagnol, svedais, talian e tudestg. Mintgina da questas linguas è era lingua uffiziala dad in u plirs dals quindesch pajais commembers da l'UE avant sia extensiuin. Circa 50 dals 370 milliuns abitants da l'UE discurren però in'otra lingua che quella(s) uffiziala(s) dal stadi commember. Questas linguas furman ina part nunseparabla da l'ierta culturala europeica. Insaquantas da quellas appartegnan a las pli veglias linguas dal mund occidental. La plipart han ultra da quai ina gronda tradiziun culturala, litterara e populara. Cun excepziun dal Portugal conuschan tut ils stadis commembers da l'Uniun europeica, ultra da la lingua principala discurren en la pli gronda part dal pajais, almain in'otra lingua indigena da differenta derivanza.

lingua	pajais u regiun
galizian	Spagna
basc	Spagna (provinzas bascas) Frantscha (Pireneas)
catalan	Catalunia, Balearas, Valencia, Aragonia, Andorra Frantscha (Pireneas orientalas) Italia (Sardegna)
occitan	Frantscha dal Sid Spagna (Val d'Aran) Italia
francoprovenzal	Frantscha, Svizra, Italia (Val d'Aosta)
ladin dolomitan	Tirol dal Sid Trento, Belluno
furlan	Friul
sard	Sardegna
cors	Corsica
breton	Bretagna
cornic	Gronda Britannia (Cornwall)
kimric	Gronda Britannia (Wales)
irlandais	Irlanda, Irlanda dal nord
gaelic scozais	Scozia (Hebridas)
manx	Insula da Man
feroic	Insulas feroicas
fris	Ollanda, Germania
luxemburgais	Luxemburg
sorb	Germania da l'ost
sam	Norvegia, Svezia, Finlanda

Il status e la promoziun ed utilisaziun da las linguas main derasadas divergescha fermamain d'in stadi a l'auter. En confrunt cun las linguas principalas che vegnan duvradas regularmain en tut las domenas da la vita da mintgadi vegnan las linguas regionalas u minoritaras savens ignoradas e schizunt marginalisadas. Duas linguas, l'irlandais ed il luxemburgais valan sco linguas naziunalas en l'Irlanda ed en il Luxemburg. Ellas n'èn dentant betg linguas da lavur uffizialas da l'UE. Il basc p.ex. ha ina posiziun fitg ferma en la regiun, ma na vegn strusch resguardà dal stadi. Il cornic era ina giada svanì dal tutfatg. Dapi ils onn 1970 datti emprovas da revitalisar questa lingua. Il 2002 han ins dumbrà var 1000 pledaders.

Las linguas enumeradas èn per part preschentadas mo en in stadi commember da l'UE (p.ex. il breton en Frantscha, il sard en Italia),

entant che autras èn preschentadas en dus u plirs stadis commembers da l'UE (p.ex. il basc en Frantscha ed en Spagna, il sam en Norvegia, en Svezia ed en Finlanda).

In auter aspect interessant na resorta betg da questa glista. El pertutga quellas linguas che valan sco linguas naziunalas en in pajais, entant ch'ellas represchentan ina minoritad en in auter (p.ex. il danais en Germania, il finlandais en Svezia ed il svedais en Finlanda).

Plinavant datti er insaquantas linguas senza territori circumscriit. Quellas vegnan discurrendas tradiziunalmain en in u plirs stadis, p.ex. las linguas dals zagrenders e dals gidieus (romani, gidic, spagnol dals gidieus/ladino).

Ils stadis d'Europa reconuschan e promovon adina dapli lur linguas regionalas u minoritaras. La Spagna per exempel ha approvà il statut d'autonomia per ils Catalans; l'Italia ha accordà dretgs particulars a la Val d'Aosta da lingua franzosa ed a la regiun Trentino-Alto Adige; la Frantscha ha acceptà parzialmain l'instrucziun da las linguas regionalas en scola.

Sin iniziativa da represchentanants da las linguas minoritaras en il Parlament europeic ha l'Uniun europeica creà in «Biro per las linguas main derasadas». Quest biro ha gia realisà interessants projects a favur da la lingua bretona en Frantscha e dal furlan en Italia.

E la Svizra? Quella ademplescha gia las mesiras da protecziun e da promoziun pretendidas da la Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras (www.coe.int/minilang). Il settember 1997 ha ella ratifitgà la Charta da las linguas. L'atun 1999 ha il Cussegl federal approvà in emprim, il december 2002 in segund rapport da la Svizra davart la realisaziun da la Charta da las linguas ed al suttemess al Cussegl d'Europa per l'examinaziun. Il rapport exista en ina versiun quadrilingua: tudestg, franzos, talian e parzialmain rumantsch. (www.kulturschweiz.admin.ch)

La plurilinguitad svizra è garantida en la Constituziun federala dapi il 1848. Il 1938 è il rumantsch vegnì reconuschì sco lingua naziunala (dentant betg sco lingua uffiziala da la Confederaziun) sper il tudestg, il franzos ed il talian. Il mars 1996 ha il rumantsch obtegnì il status d'ina lingua semiuffiziala ed è vegnì mess parzialmain sin il medem stgalm sco las autras trais linguas uffizialas da la Svizra. L'artitgel da linguas 70 (fin il 1999 art. 116) da la Constituziun federala oblihescha la Confederaziun ed ils chantuns da s'engaschar anc dapli en l'avegnir per la protecziun ed il rinforzament da las minoritads linguisticas.

A medem temp duai er vegnir promovida la plurilinguitad individuala che furma la basa per ina meglra chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas svizas.

Funtaunas: Facts&Figures, Lia Rumantscha, Caira (nova ediziun en preparaziun); Haarmann, Harald (2001): Kleines Lexikon der Sprachen. Von Albanisch bis Zulu. C.H. Beck, München.

Pleds

accordar	gewähren
ademplir	erfüllen, nachkommen
Constituziun fed.	Bundesverfassung
cuminanza ling.	Sprachgemeinschaft
derasar	verbreiten
derivanza	Herkunft
en confrunt cun	im Vergleich mit
extensiuin	Erweiterung
gidieu	Jude
ierta culturala	Kulturerbe
lingua da lavur	Arbeitsprache
lingua naziunala	Landessprache
lingua uffiziala	Amtssprache
mesira da protec.	Schutzmassnahme
pajais commember	Mitgliedsstaat
pertutgar	betreffen
plurilinguitad	Mehrsprachigkeit
reconuscher	anerkennen
resortir	hervorgehen
rinforzament	Stärkung
svanir	verschwinden
vita da mintgadi	Alltag
zagrender	Zigeuner

Adressa LR

Lia rumantscha
Via da la Plessur 47, 7001 Caira
telefon 081 258 32 22
fax 081 258 32 23
liarumantscha@rumantsch.ch